

مقدمه

هدف اصولی و عمده هر فرایند سالم سازی محیط، بهبود بخشیدن به سلامت و ارتقاء کیفیت زندگی شهروندان است. بهبود بخشیدن به مفهوم حرکتی از یک نقطه به نقطه دیگر باید در جهت مثبت باشد. آگاهی و اطمینان از چنین حرکتی نیازمند توانایی در کنترل و اندازه گیری صحیح و دقیق تغییرات در طول زمان است. این امر در قرون گذشته و حتی تا این اواخر عمدتاً بر مبنای مفاهیم تخیلی و آرمانی و به صورت ذهنی و احساسی صورت می گرفته و بنابراین فاقد اعتبار علمی و تحلیلی بوده است. تجربه دهه‌های اخیر در زمینه تهیه روشهای تحلیلی ارزیابی کیفیت محیط زیست شهری نشان داده است که طراحی، تدوین و بکارگیری شاخص‌های کیفیت محیط «ابزار فوق العاده ارزشمندی جهت ارزیابی اعمال سیاستها، ایده‌ها، طرح‌ها و ابتکارات مختلف هستند. رشد فزاینده شهرنشینی و گسترش روند شهرگرایی و پیچیده تر شدن نظام جامعه شهری از جمله عواملی هستند که ضرورت مشارکت شهروندان در مدیریت شهری را بیش از پیش کرده اند (UNDP, 1999: 428). در پارادایم مدیریت شهری، نقش‌ها و کارکردهای شهری جدیدتری برای دخالت دادن نظام مدیریت شهری (شهرداریها و شوراهای شهر) و شهروندان در برنامه ریزی در نظر گرفته شده است. رکن اصلی اجرای طرح توسعه شهری نیز مشارکت همه جانبه افراد و گروه‌های شهری است. قرنهاست که مردم به طور ذاتی به دنبال زندگی خوب بوده اند و در این راستا برای بهبود شرایط زیست خود، بشر سعی می کرد تا از استعدادها و توانمندیهای خود حداکثر بهره برداری را بنماید. ولی همواره مسأله اصلی این بود که یک زندگی مطلوب و با کیفیت چگونه زندگی است؟ (بحرینی، سید حسین؛ طیبیان، منوچهر؛ ۱۳۷۷: ۳۵). کیفیت محیطی به این مقوله اشاره دارد که کیفیت محیط پیرامون زندگی بشر برای زیست چگونه است و اینکه افراد آیا اثرات خارجی مثبت بر محیط زیست خود و سایرین می گذارند یا نه؟ و یا اینکه تا چه حد سعی می کنند تا اثرات خارجی منفی تعاملات خود را کاهش دهند. سوالات و پرسش‌هایی که این تحقیق بدنبال پاسخگویی به آنها می‌باشد را می‌توان در قالب دو پرسش کلی زیر مطرح کرد: میزان مشارکت شهروندان (هم از بعد عینی هم از بعد ذهنی) در اجرای طرح‌های توسعه شهری چقدر است؟ و کیفیت محیطی در میزان مشارکت شهروندان چه میزان تاثیر داشته است؟

رشد سریع شهرها و توسعه کالبدی آن باعث بروز بحران‌های مختلف در زندگی شهری مانند مشکلات محیطی و کاهش کیفیت محیط شده است. درایران نیز به دنبال افزایش شهرنشینی و سرعت زیاد تغییرات در بافت‌های شهری به دلایل مختلف، کیفیت محیط در نواحی شهری به شدت تنزل یافته است. کیفیت محیط شهری یک مفهوم چند بُعدی است که به عنوان یکی از ابعاد مهم کیفیت زندگی می‌تواند تأثیرات همه‌جانبه در زندگی شهروندان داشته باشد و با مفاهیمی همچون کیفیت مکان، ادراک میزان رضایت و ناراضایتی ساکنان از محیط‌های مسکونی و... اشتراکاتی دارد و در بسیاری از موارد به عنوان معانی مشابه قلمداد می‌شود. اما اهمیت مسائل محیط شهری هیچ‌گاه به اندازه امروز نمایان نبوده است (رفعیان، ۱۳۸۶). کیفیت محیط شهری سنجشی است برای ارزیابی شرایطی از محیط مسکونی که برای زندگی شهری حداقل مطلوبیت را به همراه دارد و از عوامل مؤثر بر آن می‌توان میزان و شیوه خدمات‌رسانی اجتماعی، چگونگی سلسله مراتب در کاربری‌های عمده و خدماتی شهر، امنیت اجتماعی در فضاهای شهری، شکل دسترسی به فضاهای شهری، مکان قرارگیری کاربری‌ها و فضاهای اصلی در بستر شهر، محیط زیست شهری، عملکرد بخش‌های مختلف در شهر، فعالیت‌های در جریان در محیط شهری، توجه به هویت و فرهنگ بومی ساکنان و... را نام برد (رفعیان، ۱۳۸۶). هدف کلی از این تحقیق، بررسی اثر کیفیت محیطی بر میزان مشارکت شهروندان در اجرای طرح‌های توسعه شهری است.

افزایش جمعیت شهری که توسعه شهرها را در پی داشته است، در دهه‌های اخیر باعث چالش‌هایی بین نظریه‌پردازان و همچنین استفاده‌کنندگان از محیط شهرها شد. این چالش‌ها حول مفاهیم و مولفه‌های مؤثر بر کیفیت زندگی و به تبع آن کیفیت شهر هستند. کیفیت محیط شهری در توجه توأمان به جنبه‌های کیفی و کمی عناصر شهری و اجزای تشکیل دهنده آن‌ها نهفته است. (طوسی، ۱۳۸۰: ۶). به دنبال توسعه شهرنشینی، مشکلات آن نیز به تدریج شناخته و پدیدار شد. از اواسط دهه ۱۹۶۰، بحران‌های شهری گسترده‌تر شد و به دنبال بروز و گسترش بحران در جنبه‌های مختلف زندگی شهری اعم از زیست محیطی، اجتماعی، کالبدی، اقتصادی و... نوعی آگاهی عمومی درباره مشکلات محیطی و کاهش کیفیت محیط شهرها در مقیاس شهر و محلات مسکونی به وجود آمد. هم‌زمان با پدیدار شدن بحران‌های محیطی، کیفیت محیط شهری به عنوان بخشی از مفهوم کلی کیفیت زندگی شناخته شد (رفعیان، ۱۳۸۶). این مفهوم به عنوان بازتاب همه جانبه احساس شخصی از سلامتی، شامل همه عواملی است که در رضایتمندی انسان نقش دارد. در دهه ۱۹۶۰، شناسایی معیارها برای سنجش کیفیت آغاز شد و از آن زمان تاکنون بسیاری از استانداردها برای شاخص‌های کالبدی، اجتماعی و اقتصادی تدوین

شده است. کارشناسان کیفیت محیط را با برآورده کردن نیازهای اساسی انسان و عدالت اجتماعی مترادف دانسته‌اند که این نیازها عبارتند از غذا، مسکن، شغل، بهداشت، آزادی، شرافت، امکان پیشرفت فردی و توزیع عادلانه درآمدهای توسعه. تجربیات جهانی در خلال دهه ۱۹۷۰، اظهار داشت که برای ارزیابی کیفیت زندگی در مناطق شهری باید متغیرهای مربوط به نیروی کار و زمین و ساختمان را مورد بررسی قرار داد. سپس در سال ۱۹۸۲، این چهار چوب نظری را با استفاده از اطلاعات مربوط به مزد، اجاره و برخی کیفیات بکار گرفت تا معادلات مربوط به مزد و اجاره را بر آورد نماید. بر این اساس ۲۰ شهر بزرگ آمریکایی بر حسب کیفیت درجه بندی گردید.

استور و لون روشی را جهت تعیین کیفیت زندگی در مناطق شهری ارائه داده اند که در آن متغیرهای مربوط به ارتباط بین نیروی کار و زمین و ساختمان در تعیین ارزش کیفیت محل بکار گرفته شده است. در دهه ۱۹۷۰ به خاطر نقشی که شهرسازی می توانست در کیفیت محیط زیست شهری داشته باشد تلاشی جهت مشخص کردن کم کردن عواملی که اغلب به صورت مبهم و نا مشخص مطرح شده و شناسایی، اندازه گیری و بکار گیری آنها همراه با مشکلاتی بود آغاز گردید. البته مواردی نظیر حفاظت در مقابل هوای سرد و گرم، آلودگی هوا، راحتی، کاهش فشار روحی در اثر سر و صدا، نور زیاد و یا کثرت و شدت اطلاعات را می توان به سهولت تعریف، شناسایی و اندازه گیری و کنترل نمود. لیکن از دید شهرسازان سنت گرا، کیفیت محیط عمدتاً جنبه‌های مربوط به ساخت و شکل کالبدی شهرها را در بر می گیرد. بنابر این عناصر و عواملی همچون هویت، خصوصیات و مشخصات محله ای، گویایی و وضوح الگوی خیابانها و امثال آن را در بر نمی گیرد. (رفعیان، ۱۳۸۶)

در مطالعاتی که توسط ساوت ورت انجام گرفته دوازده معیار کلی شامل: خوانایی ساخت، شکل، دسترسی، راحتی و آسایش، حفاظت از محیط، باز بودن فضاها، سر زندگی و حیات، تنوع، تجانس، شادی و شمع، معنی، سلامتی و ایمنی و مرمت و نگهداری به عنوان عوامل اصلی موثر در کیفیت محیط زیست شهری پیشنهاد شده است. هر یک از عوامل فوق به نوبه خود به عوامل فرعی تری تقسیم می شود که روی هم رفته تعداد ۱۳۴ معیار را تشکیل می دهد. در همین زمان (دهه هفتاد) لیست گسترده‌ای به منظور تنظیم شاخص‌های ارزیابی طرح‌های شهری تهیه می گردد.

مطالعه سیستماتیک در مورد کیفیت محیط شهری تقریباً جدید است و به طور کلی محدود به نیمه دوم قرن بیستم می شود. اف. ام. کارپ و همکارانش مطالعات انجام شده در زمینه کیفیت محیط را به دو دسته تقسیم کرده اند. دسته اول شامل مطالعات اولیه‌ای هستند که به طور جنبی با موضوع کیفیت محیط مرتبطند و دسته دوم از تحقیقات انجام شده نیز روی خصوصیات افراد ساکن در یک محله متمرکز شده است. به طور کلی تحقیقات در زمینه کیفیت شهری نخست از کیفیت مسکن و رضایت از محیط سکونتی شروع شده و به تدریج به مقیاس‌های وسیع تر در سطح محلات، شهر، منطقه و کشور کشیده شده است. در بسیاری از متون نظری مرتبط، تعاریفات متعدد و متنوعی از مفهوم کیفیت محیطی وجود دارد. (رفعیان، ۱۳۸۶)

تعریف	محقق
یک محیط با کیفیت بالا حسی از رفاه از طریق شاخص‌های که ممکن است فیزیکی، اجتماعی و یا نمادین باشد به همراه دارد.	Lansing and Marans, 1969
کیفیت محیط موضوع پیچیده‌ای است که در بردارنده ادراک انتزاعی، طرز تلقی و ارزش‌هایی است که در بین گروه‌ها و افراد متفاوت است.	Porteous, 1971
کیفیت محیط سکونتی عبارت است از نمایش عددی شاخص‌های عینی و انتزاعی سکونت که از تفریق عددی اهمیت یک خانه ایدئال از عددی که شرایط فعلی خانه را نمایش می دهد، به دست می آید.	Campell and et al , 1976
کیفیت محیط ناشی از کیفیت عناصر تشکیل دهنده یک منطقه اما چیزی بیشتر از مجموع عناصر است، کیفیت محیط ادراک مکان به طور تمام و کمال است. عناصر تشکیل دهنده (طبیعت، فضای باز، زیر ساخت‌ها، محیط ساخته شده، امکانات و منابع محیط طبیعی) هر کدام دارای ویژگی‌های خاص خود و کیفیت نسبی هستند.	RMB, 1996
کیفیت محیط می تواند به عنوان بخش اصلی مفهوم وسیع تر «کیفیت زندگی» همانند کیفیت‌های اصلی مانند سلامتی و امنیت در ترکیب با جنبه‌های هم چون راحتی و جذابیت تعریف شود.	Rivm, 2002; Workshop livability, 2002

چارچوب نظری

هدف از تدوین یک چارچوب نظری آنست که محقق از مطالعه دانشمندانی که در موضوع مورد تحقیق بررسی کرده‌اند کمک بگیرد و بر اساس مطالعه آنها بداند که در تحقیق مورد نظرش به دنبال چه متغیرها و فرضیه‌هایی باید باشد. بنابراین چارچوب نظری کمک می‌کند که مسئله و ابعاد آن تجربه شود و ارتباط بین ابعاد مشخص گردد. مشارکت از مولفه‌های با اهمیت توسعه پایدار است و نتایج مطلوبی بر کارایی اجتماعی دارد. مشارکت پذیری محلی یکی از ظرفیت‌های با اهمیت اجتماعات انسانی است و به عنوان یکی از نتایج مطلوب سرمایه اجتماعی مورد سنجش قرار می‌گیرد. شهرداری‌ها و نهادهای عمومی برای بهبود شرایط محله‌های شهری در تلاش‌اند تا با استفاده از روش‌های مختلف مشارکت مردمی را افزایش دهند و به وسیله این مشارکت زمینه‌سازی دستیابی به اهداف مطلوب جوامع محلی به وسیله آنها شوند. مشارکت زمینه‌ساز پذیرش راحت‌تر تغییرات و آثار اجتماعی توسط مشارکت‌کنندگان است و زمینه‌ساز بالا بردن شانس دستیابی به اهداف و پایداری نتایج پروژه‌های شهری است (طالشی، ۱۳۸۵). از سویی مشارکت مردمی یکی از ابزارهای با اهمیت مقتدر سازی است. مقتدر شدن مردم برای به عهده گرفتن مسئولیت‌های خود و برآمدن از آنها به وسیله مشارکت و ورود مردم به چرخه امور محله‌ای و شهری ممکن خواهد شد. هر چند در پاره‌ای از پژوهش‌های علوم سیاسی، ذکر شده است که مشارکت مردمی و نظر جمعی الزاماً منجر به بهترین تصمیم نخواهد شد و پاره‌ای از محققان، مشارکت مردمی را کارا نمی‌دانند. اما در محیط‌های شهری که نتایج مداخله در آن غیر قابل پیش‌بینی است و احتمال بروز هر نوع تغییر اجتماعی، محیطی و اقتصادی به واسطه تغییر در مولفه‌های دیگر وجود دارد، مشارکت مردمی بستری مناسب برای هدایت تغییرات آتی و پذیرش حوادث ناخواسته از تغییرات است. در این میان مشارکت مردمی در ابعاد مختلف رسمی و غیررسمی را، یکی از مهمترین مولفه‌های سرمایه اجتماعی می‌دانند. در مفاهیم برنامه‌ریزی، اصطلاح «توسعه از پایین به بالا» ناظر بر نقش مشارکت مردم است. مشارکت شهری را می‌توان به معنای شرکت و حضور جدی و فعال گروه‌های شهری در فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی دانست. از دهه ۱۹۹۰ میلادی، توجه فزاینده‌ای به رویکرد مشارکتی صورت گرفته است؛ به طوری که این پارادایم در حال حاضر، به عنوان یکی از معیارهای ارزیابی عملکرد مدیریت شهری محسوب می‌شود (نجاتی، ۱۳۷۹: ۵).

نظام مدیریت شهری مانند دیگر نهادها در تبادل و تعامل با جامعه و شهروندان معنا پیدا می‌کند. دخالت مردم در امور شهری از اصیل‌ترین شیوه‌های رشد ملی به شمار می‌رود، تجربه سودمند و شوق‌انگیز محلی در اداره امور جمعی، رغبت مردم را برای پرداختن به کارهای بزرگ‌تر ملی تحریک می‌کند و آنان با تکیه بر نتایج سودمندی که از مشارکت محلی به دست آوردند، به مشارکت‌های بزرگ ملی کشور راغب می‌گردند (طوسی، ۱۳۸۰: ۶). کارشناسان مسائل توسعه بر این باورند که در جریان تغییر و تحولات اجتماعی و اقتصادی، مردم به عنوان مرکز ثقل و ترکیب‌کننده منابع، امکانات و سرمایه به عنوان عامل اصلی پیش‌برنده محسوب می‌شوند (شوماخر، ۱۳۸۹: ۱۳۲).

تجربه نشان داده است که مشارکت مردمی در اداره امور شهری باعث بهبود کارایی، تخصیص هزینه به سوی اولویت‌های اجتماعی و پروژه‌های زیربنایی می‌گردد. مشارکت مردمی که نوعی تمرکزگرایی در اداره امور می‌باشد؛ باعث افزایش توسعه انسانی و عامل برابری و تحقق عدالت اجتماعی-سیاسی می‌گردد (حکمت‌نیا و موسوی، ۱۳۸۱: ۱۳۴). امروزه اهمیت و ضرورت مشارکت در انجام امور به منظور افزایش کیفیت، کاهش هزینه‌ها، افزایش بهره‌وری، سهیم کردن شهروندان در پذیرش مسئولیت، فراهم‌سازی نیروی انسانی و مالی برای شهرداریها، کاهش بار تصدی‌گری سطوح ملی نسبت به برنامه‌های محلی و افزایش شهروندان آگاه بر کسی پوشیده نیست. مشارکت مردم در روند تصمیم‌گیری شهری یکی از عناصر اصلی حکومت مردمی بوده و افزایش مشارکت مردم در امور شهری می‌تواند در ایجاد تعادل شهری نقش ارزنده‌ای را ایفا نماید. این موارد نشان می‌دهد که در جهان آشفته و زندگی پیچیده شهری، بدون همکاری و مساعدت‌های مردمی، نمی‌توان به توسعه شهری مطلوب و پایداری دست یافت. در واقع مشارکت شهروندان، موتور محرکه مدیریت شهری است. لذا ایجاب می‌کند که افراد جامعه در تمامی امور شهری، همکاری فعال و گسترده‌ای را دنبال کرده و با مشارکت فعال در جامعه، خواسته‌های مشروعشان را تحقق بخشند (ربانی و دیگران، ۱۳۸۶: ۴؛ حبیبی و سعیدی رضوانی، ۱۳۸۴: ۱۵).

نظریه پردازان مشارکت اجتماعات محلی معتقدند که مشارکت شهروندان در اداره امور خود هم حقیقت و هم ارزش است. نظریات امروزی تأکید می‌کنند که مشارکت شهروندان در اداره امور مربوط به خود، هم بارهای سنگینی از دوش دولت مرکزی بر می‌دارد و هم ضامن اجرای صحیح برنامه‌های ملی در سطوح منطقه‌ای و محلی گردیده و هم رضایت اجتماعات محلی را فراهم کرده است (شوربایی، ۱۳۸۶: ۲). در همین رابطه بعضی از صاحب‌نظران مدیریت شهری معتقدند که بایستی

بخشی از مدیریت و برنامه ریزی شهری به نهادهای مردمی واگذار شود و ضرورت این امر را در یک رویکرد اساسی این چنین مطرح می‌کنند: به واسطه مشارکت مردم در فرآیند توسعه شهری، مدیران شهری بهتر می‌توانند مسائل و نارسایی‌های اجتماعی شهر را شناخته و در جهت حل آن و نهایتاً بهسازی و توسعه شهری اقدام نمایند (رزمجوئی، ۱۳۸۲: ۷). فرد در طول روز با محیط‌های اجتماعی در تراکش خواهد بود بنابر این مسائلی چون امنیت اجتماعی، فضاهای گذران اوقات فراغت از جمله ابعاد این مفهوم خواهد بود.

- کیفیت زندگی، مفهومی است چند وجهی و بررسی آن نیاز دارد به اتخاذ رهیافتی میان رشته‌ای و فرا رشته‌ای.
- کیفیت زندگی به شدت از زمان و مکان متاثر است و مولفه‌ها و عوامل تشکیل دهنده اش باتوجه به دوره زمانی و مکان جغرافیایی فرق خواهند کرد.
- کیفیت زندگی امری است نسبی و نمی‌توان برای آن تعریفی ارائه داد که آن را مطلق و جهانی فرض کند.
- کیفیت زندگی، خود یک پارادایم است و با پارادایم‌های توسعه پایدار و اقتصاد نوین همخوانی بیشتری دارد تا پارادایم‌های متعارف اقتصاد و توسعه.

از طرفی مشارکت یکی از بهترین روش‌ها برای انتقال خواسته‌های سطح محلی به برنامه ریزان و مدیران شهری است. از دیدگاه‌های مختلف مشارکت دارای سطوح متفاوتی است. این سطح از بی قدرتی محض شهروندی تا کنترل شهروندی ادامه دارد. مشارکت شهروند را به صورت پلکانی میتوان توصیف کرد که از بی قدرتی شهروند شروع شده تا اختیار و قدرت تفویض شده شهروندی کشیده می‌شود. این اصول همگی در جهت بالا بردن کیفیت زندگی افراد و متاثر از محیط می‌باشد. هدف هر پژوهش اجتماعی تبیین ابعاد مختلف امر اجتماعی و بررسی تغییرات آن در ارتباط با سایر امور اجتماعی است. لذا چارچوب بحث هر پژوهشی بر محور متغیرهایی می‌چرخد که هدف از پژوهش بررسی روابط میان آن متغیرهاست. متغیر در زبان ریاضی به خصوصیت یا خود بوده‌ای اطلاق می‌شود که می‌تواند مقادیر متفاوتی به خود بگیرد (کورتز، ۱۳۷۴: ۳۳). در زبان جامعه شناسی این مفهوم هر پدیده‌ای را می‌رساند که مقدار آن در هر مورد خاص تفاوت می‌یابد (پیرو، ۱۳۷۰: ۴۴۷).

تعاریف مفهومی

تعریف مفهوم کیفیت محیط (متغیر مستقل): کیفیت محیط یک مفهوم چند بُعدی است که با مفاهیمی همچون کیفیت زندگی، کیفیت مکان، ادراک و رضایت شهروندی و قابلیت زندگی نقاط مشترکی دارد؛ به طوری که در بسیاری موارد به عنوان معانی مشابه در نظر گرفته می‌شود. برنامه‌ریزان معتقدند کیفیت محیط یک مفهوم اصلی برای برنامه‌ریزی منطقه‌ای و اجتماعی است و با مفهومی همچون کیفیت زندگی، تنوع فضای اجتماعی، ویژگی‌های فیزیکی، فعالیت‌ها، وابستگی‌های مکانی و هویت شهری در ارتباط است. وابستگی مکانی خود از تجربیات شخصی مثبت و منفی در یک مکان خاص و عوامل تاریخی، فرهنگی، اجتماعی، جغرافیایی و محیط نشئت می‌گیرد.

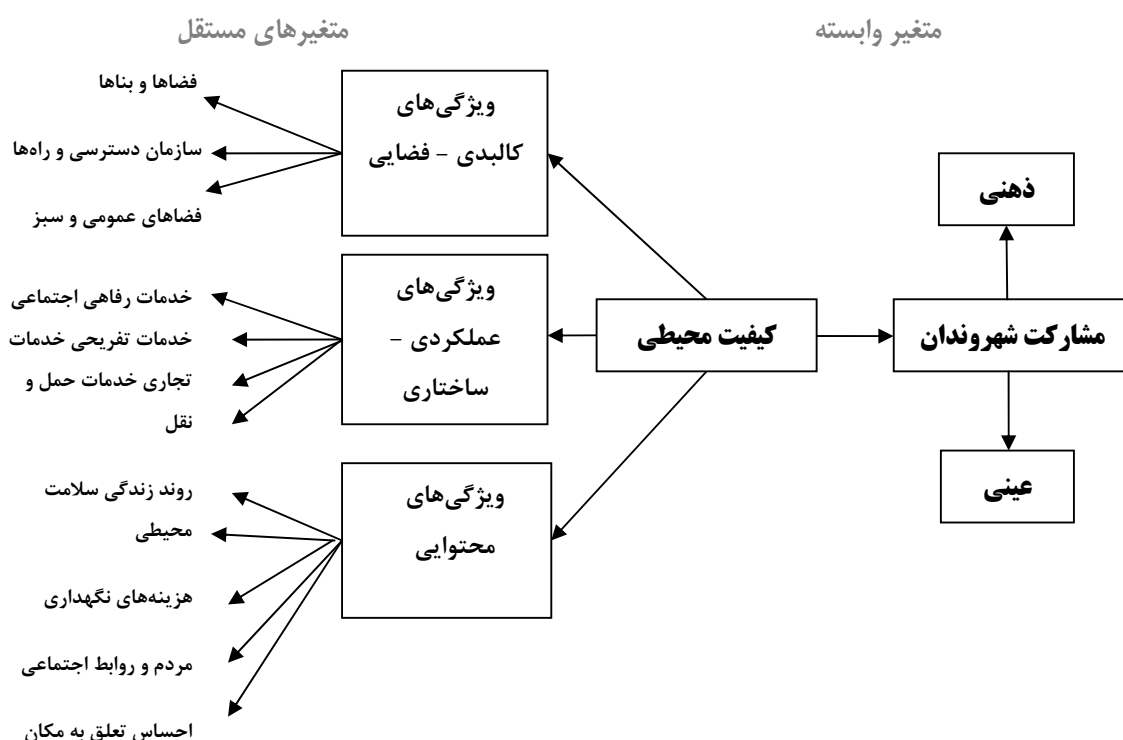
تعریف مفهوم مشارکت (متغیر وابسته): کنش مشارکتی به دو بخش ذهنی و رفتاری تقسیم شده که بخش ذهنی، تمایلات و گرایش‌های فردی را در بر می‌گیرد و بخش رفتاری، انجام فعالیت‌های داوطلبانه جمعی را مد نظر دارد (علوی تبار، ۱۳۷۹) هومنز رفتارها را نتیجه محاسبه سود و زیان تلقی کرده است. رفتار مشارکتی زمانی نهادی می‌شود که منافع حاصل از آن بر هزینه‌ها فزونی داشته باشد (توسلی، ۱۳۶۹)

متغیر مستقل (کیفیت محیطی): در این تحقیق جهت سنجش کیفیت محیطی، از سه شاخص استفاده شده است که هر کدام از این شاخص‌ها توسط گویه‌هایی سنجیده شده اند. ۱- ویژگی‌های کالبدی- فضایی (فضاها و بناها- سازمان دسترسی و بناها- فضاهای عمومی و سبز)، ۲- ویژگی‌های عملکردی ساختاری (خدمات رفاه اجتماعی- خدمات تفریحی- خدمات تجاری- خدمات دسترسی و حمل و نقل)، ۳- ویژگی‌های محتوایی (روند زندگی- سلامت محیطی- هزینه‌های نگهداری و مراقبت- مردم و روابط اجتماعی- احساس تعلق به مکان). این گویه‌ها در مقیاس لیکرت از خیلی کم تا خیلی زیاد امتیاز دهی شد که دامنه امتیاز از ۱ تا ۵ می‌باشد. در نهایت از مجموع سه شاخص مذکور (ویژگی‌های کالبدی- فضایی، ویژگی‌های عملکردی ساختاری، ویژگی‌های محتوایی)، میزان کیفیت محیطی مورد سنجش قرار گرفت.

متغیر وابسته (مشارکت شهروندان): در این تحقیق جهت سنجش میزان مشارکت شهروندان، مشارکت به دو بعد عینی و ذهنی تقسیم بندی شده است. هر کدام از این ابعاد دارای شاخص‌هایی است که در مجموع از شش شاخص جهت سنجش مشارکت استفاده شده است. (۱) مشارکت ذهنی: بعد ذهنی مشارکت که معمولاً به دو زیر مقیاس نگرش و تمایل تقسیم می‌شود. در تحقیق حاضر برای سنجش مشارکت در بعد ذهنی از ده گویه استفاده شده که از هفت گویه جهت سنجش نگرش مشارکت (۱- انسجام و همدلی با مسوولین، ۲- عملکرد بهتر مدیریت شهری، ۳- ایجاد روحیه همدلی و وفای در جامعه، ۴- استفاده بهینه از امکانات مادی و غیرمادی، ۵- کاهش

هزینه‌های مدیریت شهری، ۶- کارآمدی و توانمندی مدیریت شهری) و چهار گویه جهت سنجش تمایل به مشارکت (۱- فعالیت‌های عمرانی (ایجاد میدان، خیابان، مدرسه و...))، ۲ فعالیت‌های مربوط به محیط زیست (ایجاد فضای سبز، جنگل کاری و...))، ۳- فعالیت‌های مربوط به خدمات شهری (نظافت شهری، دفع زباله و...))، ۴- فعالیت‌های مربوط به رفاه شهری (ایجاد فرهنگ سر، کتابخانه و...) استفاده شده است. این گویه‌ها در مقیاس لیکرت از خیلی کم تا خیلی زیاد امتیاز دهی شد که دامنه امتیاز از ۱ تا ۵ می باشد. کمترین امتیاز برای هر مورد، (۱) جهت میزان مشارکت اجتماعی خیلی کم و امتیاز (۵) جهت مشارکت اجتماعی خیلی زیاد می باشد. مجموع امتیازها، نمره تمایل و نگرش فرد نسبت به مشارکت را تعیین می کند.

۲) مشارکت عینی: بعد عینی و رفتاری مشارکت اجتماعی که به صورت عضویت، نظارت، اجرا و تصمیم گیری بروز می کند. برای سنجش مشارکت در بعد عینی ما از چهار شاخص (پرداخت هزینه‌های اقتصادی و درآمدی شهر، وضعیت نظارت و انتقاد از عملکرد مدیریت شهری، عضویت در انجمن‌ها و سازمان‌های داوطلبانه، وضعیت همکاری و شرکت در تهیه طرح‌های شهری) استفاده کردیم. در نهایت از مجموع دو نوع مشارکت مذکور (مشارکت از بعد ذهنی و مشارکت از بعد عینی)، میزان مشارکت کل مورد سنجش قرار گرفت.

روش تحقیق

بدون شک ارزش و اعتبار مطالعات تحقیقی و پژوهشها تنها بستگی به میزان دقت در جمع آوری اطلاعات نداشته بلکه روش تحقیق مورد استفاده برای اثبات و یا رد فرضیه‌ها گامی مهم در فرآیند تحقیق است. علیرغم برداشتهای ضد و نقیضی که از روشهای آماری و تطبیق آنها با یکدیگر صورت گرفته، اما در یک نکته همه صاحب‌نظران متفق‌القولند که بایستی از آمار استفاده نمود. داشتن یک چارچوب علمی و روشمند بودن اثبات یا رد فرضیه‌ها (مبتنی بر روشهای آماری مناسب) یکی از عواملی است که در توصیف درست روابط بین متغیرها نقش اساسی بازی می کند. در این فصل به روش شناسی تحقیق می پردازیم.

برای اندازه‌گیری متغیرها در تحقیقات اجتماعی ابزارهای متفاوتی از جمله: مصاحبه، مشاهده، پرسشنامه و غیره وجود دارد که هر کدام با توجه به ماهیت و نوع روش مورد استفاده قرار می‌گیرند. روشی که در پژوهش حاضر با توجه به ویژگیهای خاص آماری در نظر گرفته شده است، به لحاظ مفهومی از روش مطالعه اسنادی و از حیث تجربی برای بررسی متغیرها و چگونگی توزیع آنها از روش پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش، شهر کرمانشاه می باشد همچنین در این پژوهش واحد تحلیل و مشاهده، فرد می‌باشد. در تحقیق حاضر حجم نمونه با فرمول کوکران تعیین شده است و به صورت زیر استخراج شده است. شیوه نمونه گیری این مطالعه، نمونه گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای

$$n = \frac{\frac{t^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 pq}{d^2} - 1 \right)}$$

می‌باشد. در این روش نمونه‌گیری به تناسب مناطق و تعداد ناحیه‌ها، محلات و بلوکها انتخاب و شهروندان نیز جهت پاسخگویی به سوالات پرسشنامه در هر بلوک به صورت تصادفی ساده انتخاب شدند. در این پژوهش برای اندازه‌گیری متغیرها و گردآوری اطلاعات از تکنیک «پرسشنامه ساخت یافته» استفاده شده است. برای اندازه‌گیری پایایی روشهای مختلفی وجود دارد از جمله روش آزمون، آزمون مجدد، روش آزمون‌های موازی، روش دو نیم‌سازی. ضریب آلفای کرونباخ، توسط کرونباخ ابداع شده در یکی از متداول‌ترین روش‌های اندازه‌گیری اعتمادپذیری و پایایی پرسش‌نامه است. اعتبارسنجی بستگی به تطابق مفهوم با معرفهای تجربی سنجش دارد. اصلترین روش آزمون اعتبار، بررسی دقیق سنجه مفهوم در پرتو معنای آن و طرح این پرسش جدی است که آیا این ابزار سنجش واقعا مفهوم مورد نظر را می‌سنجد یا نه (بیکر ۱۳۷۷ و ص ۱۳۹). در این تحقیق از روش اعتبارتجربی و همچنین برای اطمینان از اعتبار صوری استفاده شده است، و به منظور حصول اعتبار صوری، پرسشنامه تحقیق به چند تن از کارشناسان و اساتید نشان داده شد و از نظرات آنها در جهت اصلاح پرسشنامه استفاده شده است. منظور از روایی یا پایایی این است که اگر آزمایشی را چند بار تکرار کنیم یا تجزیه و تحلیل را به دفعات مختلف انجام دهیم، در همه موارد نتایج به دست آمده یکسان باشد (ساروخانی، ۱۳۸۰: ۱۵۱). جهت آزمون پایایی سنجه‌های این تحقیق از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است، در ارزیابی میزان پایایی پرسشنامه ابتدا ۳۰ نفر از دانشجویان دانشگاه‌های شهر همدان انتخاب شدند و نتایج به دست آمده در سطح نمونه تحقیق مورد بررسی قرار گرفت بعد از محاسبه پایایی، گویه‌ها و سوالاتی که باعث پایین آمدن پایایی کل می‌شدند، حذف و یا اصلاح شدند تا پرسشنامه نهایی عاری از عیب و نقص شود.

نام متغیرها	ضریب آلفای کرونباخ
کیفیت محیطی	۸۰٪
مشارکت شهروندان (بُعد عینی)	۷۸٪
مشارکت شهروندان (بُعد ذهنی)	۷۴٪

پس از اتمام مرحله جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات لازم، تمامی پرسشنامه‌ها مورد بازبینی قرار خواهد گرفت و پس از اطمینان صحت کار، بر اساس سطوح اندازه‌گیری متغیرها و گویه‌ها کدهایی برای آنها در نظر گرفته خواهد شد. اطلاعات بدست آمده از پرسشنامه‌ها پس از کدگذاری با استفاده از نرم افزار آماری SPSS وارد سیستم شده و هر کدام از متغیرها و کدهای مربوط به آن تعریف شدند و با استفاده از این نرم افزار تجزیه و تحلیل داده‌ها صورت می‌پذیرد و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و آمار استنباطی استفاده خواهد شد. با استفاده از آمار توصیفی کلیه متغیرهای مستقل و وابسته در قالب جداول فراوانی نسبی و مطلق توصیف می‌شوند. همچنین در مورد متغیرهای کمی، شاخصهای آماری میانگین، میانه، مد بدست می‌آید. در تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی داده‌ها تحلیل می‌شوند. برای آزمون فرضیه‌ها از روش آماری ضریب همبستگی پیرسون استفاده می‌شود.

توصیف داده‌های تحقیق

در این فصل پس از ترسیم سیمای آماری جامعه مورد مطالعه، با توجه به اطلاعات جمع‌آوری شده، یافته‌ها در دو بخش: الف) یافته‌های توصیفی، ب) تحلیل دو متغیره و آزمون فرضیه‌های تحقیق، تنظیم شده‌اند. در این مطالعه با نمونه‌ای ۴۰۰ نفری مصاحبه به عمل آمد که ویژگی‌های جمعیتی آنان بدین شرح می‌باشد. به لحاظ سنی، دامنه تغییرات سن پاسخگویان بین ۱۸ تا ۵۸ سال و ۵۸ سال به بالا می‌باشد که بیشتر پاسخگویان این پژوهش (۴۲/۷۵ درصد) در گروه سنی «۳۸ تا ۲۸ سال» بوده‌اند. ضمن اینکه ۳۷/۷۵ درصد در گروه سنی «۱۸ تا ۲۸ سال»، ۱۳/۵ درصد در گروه سنی «۳۸ تا ۴۸»، ۴/۵ درصد در گروه سنی «۴۸ تا ۵۸ سال» و ۱/۵ درصد در گروه سنی ۵۸ سال به بالا قرار داشته‌اند. به لحاظ جنسیت، از کل نمونه آماری پژوهش ۷۰/۵ درصد (۲۸۲ نفر) مرد و ۲۹/۵ درصد (۱۱۸ نفر) زن هستند. به لحاظ وضعیت تاهل، ۷۲ درصد (۲۸۸ نفر) پاسخگویان متاهل و ۲۸ درصد (۱۱۲ نفر) مجرد هستند. برای بررسی رابطه بین متغیرهای تحقیق از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. (چون متغیرها در سطح سنجش فاصله‌ای هستند).

جدول شماره(۴): محاسبه ضریب همبستگی پیرسون، میان متغیرهای تحقیق

میزان مشارکت شهروندان		متغیرها
سطح معناداری (sig)	ضریب همبستگی پیرسون	
۰/۰۰۰	۰/۴۱۹**	ویژگی‌های کالبدی- فضایی

** معنی داری در سطح ۹۹ درصد اطمینان

مطابق با جدول (۴)، بین ویژگی‌های کالبدی - فضایی و مشارکت شهروندان در سطح ۰/۹۹ درصد، همبستگی متوسط با جهت مثبت(۰/۴۱۹) وجود دارد که با توجه به $\text{sig}=0/000$ بدست آمده، معنادار می‌باشد و این فرضیه اول ما را مبنی بر وجود رابطه بین این دو متغیر تأیید می‌کند. یعنی بین ویژگی‌های کالبدی - فضایی و میزان مشارکت شهروندان در اجرای طرح‌های توسعه شهری رابطه معنا دار مستقیم وجود دارد($P<0/01$).

جدول شماره(۵): محاسبه ضریب همبستگی پیرسون، میان متغیرهای تحقیق

میزان مشارکت شهروندان		متغیرها
سطح معناداری (sig)	ضریب همبستگی پیرسون	
۰/۰۰۰	۰/۱۹۹**	ویژگی‌های ساختاری- عملکردی

** معنی داری در سطح ۹۹ درصد اطمینان

مطابق با جدول (۵)، بین ویژگی‌های ساختاری - عملکردی و مشارکت شهروندان در سطح ۰/۹۹ درصد، همبستگی ضعیف با جهت مثبت(۰/۱۹۹) وجود دارد که با توجه به $\text{sig}=0/000$ بدست آمده، معنادار می‌باشد و این فرضیه دوم ما را مبنی بر وجود رابطه بین این دو متغیر تأیید می‌کند. یعنی بین ویژگی‌های ساختاری - عملکردی و میزان مشارکت شهروندان در اجرای طرح‌های توسعه شهری رابطه معنادار مستقیم وجود دارد. ($P<0/01$).

جدول شماره(۶): محاسبه ضریب همبستگی پیرسون، میان متغیرهای تحقیق

میزان مشارکت شهروندان		متغیرها
سطح معناداری (sig)	ضریب همبستگی پیرسون	
۰/۰۰۰	۰/۴۲۵**	ویژگی‌های محتوایی

** معنی داری در سطح ۹۹ درصد اطمینان

مطابق با جدول (۶)، بین ویژگی‌های محتوایی و مشارکت شهروندان در سطح ۰/۹۹ درصد، همبستگی متوسط با جهت مثبت(۰/۴۲۵) وجود دارد که با توجه به $\text{sig}=0/000$ بدست آمده، معنادار می‌باشد و این فرضیه سوم ما را مبنی بر وجود رابطه بین این دو متغیر تأیید می‌کند. یعنی بین ویژگی‌های محتوایی و میزان مشارکت شهروندان در اجرای طرح‌های توسعه شهری رابطه معنادار مستقیم وجود دارد. ($P<0/01$).

تحلیل چند متغیری

در بخش قبلی (تحلیل دو متغیری)، رابطه متغیرها بر اساس فرضیات تحقیق به صورت دو به دو مورد بررسی قرار گرفت. با توجه به نتایج آماره‌های آزمون، فرضیه‌ها اثبات گردیدند. در این بخش با استفاده از تکنیک‌های آماری رگرسیون چند متغیری سعی بر آن است تا تأثیر مجموع متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته مورد بررسی قرار گیرد.

تحلیل رگرسیونی چند متغیره: تحلیل رگرسیون یکی از روشهای پرکاربرد در مطالعات اجتماعی مد نظر بوده و بعنوان یکی از روش‌های مطالعه رابطه بین متغیرها می‌باشد. تحلیل رگرسیون این امکان را برای محقق فراهم می‌کند تا تغییرات متغیر وابسته را از طریق متغیرهای مستقل پیش بینی نموده و سهم هریک از متغیرهای مستقل را در تبیین متغیر وابسته تعیین می‌کند. رگرسیون چند متغیری به روش‌های مختلفی انجام می‌گیرد که در این پژوهش از روش Enter استفاده شده است.

برای تعیین اثر کل متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته، کلیه متغیرهای مستقل((فضاها و بناها - سازمان دسترسی و بناها - فضاها) عمومی و سبز، خدمات رفاه اجتماعی - خدمات تفریحی - خدمات تجاری - خدمات دسترسی و حمل و نقل، روند زندگی - سلامت

محیطی - هزینه‌های نگهداری و مراقبت - مردم و روابط اجتماعی - احساس تعلق به مکان) همزمان وارد تحلیل شده و اثرات کلیه متغیرهای مستقل بر روی متغیر وابسته بررسی شد. در این مدل تمام متغیرهای مستقل وارد تحلیل شدند. در جدول شماره (۷) ضریب همبستگی کل متغیرهای مستقل با متغیر وابسته ۰/۵۸۶ و ضریب تعیین ۰/۴۳۷ به دست آمده است. میزان ضریب تعیین نشان می‌دهد که متغیرهای موجود در مدل توانسته‌اند ۴۳/۷ درصد متغیر وابسته را تبیین کنند. مابقی مدل توسط عوامل دیگری که از نظر محقق پنهان مانده‌اند، تبیین می‌شود.

جدول شماره (۷): نتایج تحلیل رگرسیون به روش Enter

مدل	ضریب همبستگی R	ضریب تعیین R ^۲	ضریب تبیین تصحیح شده
۱	۰/۵۸۶	۰/۴۳۷	۰/۴۱۶

$$F=۱۲/۳۸ \text{ Sig}= * / * * *$$

همانطور که مشاهده می‌شود در جدول (۸) ضرایب رگرسیونی و سطح معنی داری هر کدام از متغیرهای مستقل دیده می‌شود، که در این مدل متغیرهای فضاها و بناها، خدمات رفاه اجتماعی، سلامت محیطی، خدمات دسترسی، مردم و روابط اجتماعی معنادار شدند و متغیرهای سازمان دسترسی و بناها - فضاهای عمومی و سبز، خدمات تفریحی - خدمات تجاری، روند زندگی - هزینه‌های نگهداری و مراقبت - احساس تعلق به مکان، با توجه مقدار T و سطح معناداری ۰/۰۵ معنادار نبوده. با توجه به ضرایب بتا می‌توان میزان تأثیر متغیرها را با هم مقایسه کرد. خدمات رفاه اجتماعی بیشترین تأثیر را بر میزان مشارکت شهروندان داشته است. بدین ترتیب که هرچه خدمات رفاه اجتماعی بهتر و بالاتر باشد میزان مشارکت شهروندان در اجرای طرح‌های توسعه شهری نیز افزایش می‌یابد.

جدول (۸): ضرایب بتا، مقدار T و سطح معنی داری متغیرها در معادله رگرسیونی

Sig	T	ضرایب استاندارد نشده		ضرایب استاندارد شده	متغیرها
		B	Std. Error	بتا (β)	
۰/۰۰۰	۹/۵۰۸	۲/۹۲۳	۰/۰۳۲		Constant
۰/۰۰۹	۳/۱۳۰	۰/۲۱۹	۰/۰۷۵	۰/۲۳۴	فضاها و بناها
۰/۲۹۵	۱/۰۴۹	۰/۰۴۸	۰/۰۸۱	۰/۰۵۴	سازمان دسترسی و بناها
۰/۸۰۵	۰/۲۴۸	۰/۰۱۷	۰/۰۷۰	۰/۰۳۷	فضاهای عمومی و سبز
۰/۴۲۴	۰/۸۱۸	۰/۰۶۸	۰/۱۶۵	۰/۰۸۵	خدمات تفریحی
۰/۰۰۰	۴/۶۹۳	۰/۲۴۱	۰/۰۵۱	۰/۲۷۶	خدمات رفاه اجتماعی
۰/۰۰۱	۴/۶۴۱	۰/۲۳۶	۰/۰۴۲	۰/۲۴۷	سلامت محیطی
۰/۲۹۱	۱/۰۷۵	۰/۰۸۸	۰/۱۵۵	۰/۰۹۱	خدمات تجاری
۰/۳۱۰	۱/۰۳۰	۰/۱۹۹	۰/۱۹۴	۰/۲۹۷	روند زندگی
۰/۰۱۵	۲/۴۷۷	۰/۱۰۸	۰/۰۴۹	۰/۱۳۸	خدمات دسترسی
۰/۰۳۴	۲/۱۲۷	۰/۱۲۱	۰/۰۴۶	۰/۱۴۷	مردم و روابط اجتماعی
۰/۵۶۳	۰/۵۸۲	۰/۰۶۰	۰/۱۰۳	۰/۰۷۹	هزینه‌های نگهداری و مراقبت
۰/۳۴۶	۰/۹۴۴	۰/۰۴۸	۰/۰۵۱	۰/۰۵۴	احساس تعلق به مکان

با توجه به داده‌های جدول (۸) معادله نهایی رگرسیون بر اساس مقادیر β به صورت زیر خواهد بود:
 + خدمات دسترسی (۰/۱۳۸) + خدمات رفاه اجتماعی (۰/۲۷۶) = میزان مشارکت شهروندان
 سلامت محیطی (۰/۲۴۷) + فضاها و بناها (۰/۲۳۴) + ۲/۹۲۳ + مردم و روابط اجتماعی (۰/۱۴۷)

معادله فوق دلالت بر آن دارد که به ازای یک واحد افزایش در فضاها و بناها مقدار ۰/۲۳۴، به ازای یک واحد افزایش در سلامت محیطی مقدار ۰/۲۴۷، به ازای یک واحد افزایش در سطح خدمات رفاه اجتماعی مقدار ۰/۲۷۶، به ازای یک واحد افزایش در خدمات دسترسی مقدار ۰/۱۳۸، به ازای یک واحد افزایش در مردم و روابط اجتماعی مقدار ۰/۱۴۷ میزان مشارکت شهروندان تغییر می‌یابد.

نتیجه گیری

پیمایش پیشرو با سؤال «میزان مشارکت شهروندان (هم از بعد عینی هم از بعد ذهنی) در اجرای طرح‌های توسعه شهری چقدر است؟» به اجرا درآمده است. برای پاسخ به این پرسش از پیشینه نظری و تجربی تحقیق استفاده گردیده است. با کنار هم قرار دادن معین کننده‌های برآمده از پیشینه نظری و تجربی بر اساس روابط علی‌شان، مدل تحلیلی پژوهش طرح ریزی و بر اساس آن فرضیات تحقیق ارائه گردیدند. برای آزمون فرضیات و شناخت روابط بین متغیرها از آزمون‌های آماری مناسب در سطح تحلیل‌های دو متغیره و چند متغیره استفاده شده است. با توجه به نتایج آزمون‌ها و ترکیب نتایج تحلیل‌های دو متغیره، و چند متغیره، به نتایج برآمده از پژوهش اشاره می‌گردد.

نتایج به دست آمده از این پژوهش در راستای اهداف تحقیق به شرح زیر جمع بندی می‌شوند؛ بر اساس مطالعات صورت گرفته مشخص شد که بین ویژگی‌های کالبدی - فضایی، ویژگی‌های ساختاری - عملکردی و ویژگی‌های محتوایی با مشارکت شهروندان در اجرای طرح‌های توسعه شهری رابطه معنا دار مستقیم وجود دارد. یعنی با بهبود ویژگی‌های کالبدی - فضایی، ویژگی‌های ساختاری - عملکردی و ویژگی‌های محتوایی میزان مشارکت شهروندان در اجرای طرح‌های توسعه شهری نیز افزایش می‌یابد.

بر اساس مدل رگرسیونی، متغیرهای فضاها و بناها، خدمات رفاه اجتماعی، سلامت محیطی، خدمات دسترسی، مردم و روابط اجتماعی معنادار شدند و متغیرهای سازمان دسترسی و بناها - فضاهای عمومی و سبز، خدمات تفریحی - خدمات تجاری، روند زندگی - هزینه‌های نگهداری و مراقبت - احساس تعلق به مکان، با توجه مقدار T و سطح معناداری $0/05$ معنادار نبوده. با توجه به ضرایب بتا می‌توان گفت که خدمات رفاه اجتماعی بیشترین تأثیر را بر میزان مشارکت شهروندان در اجرای طرح‌های توسعه شهری داشته است. بدین ترتیب که هرچه خدمات رفاه اجتماعی بهتر و بالاتر باشد میزان مشارکت شهروندان در اجرای طرح‌های توسعه شهری نیز افزایش می‌یابد. فضاهای شهری می‌توانند در قالب اصلی‌ترین خاستگاه بروز ایده توجه به کالبد در کنار توجه به روابط و کنش‌های اجتماعی مطرح گردند. در فضاهای شهری است که زندگی اجتماعی جوامع در درون آن و در چارچوب کالبدی خاص شکل می‌گیرد لذا توجه و تأکید بر فضاهای شهری در برنامه‌ریزی و طراحی شهری برای ارتقاء کیفیت محیط از اهمیت خاص برخوردار است. فضاهای شهری دو مقوله اجتماعی و فیزیکی را در بر می‌گیرند، یا به عبارتی هر دو بعد محیط مصنوع و محتوا را شامل می‌شوند.

با توجه به اهمیت چشمگیر مشارکت مردمی در اجرای طرح‌های توسعه شهری و نقش مهمی که کیفیت محیطی در میزان این مشارکت دارد و با نظر به نتایجی که از تجزیه و تحلیل این پژوهش به دست آمد راهکارهای زیر جهت ارتقاء سطح این مشارکت پیشنهاد می‌گردد:

- رعایت اصول عدالت اجتماعی در روند تهیه طرح‌ها و توزیع خدمات و فعالیت‌ها در سطح مناطق شهری. این امر می‌تواند از جهات متعددی بر رضایتمندی اجتماعی، احساس تعلق به منطقه مسکونی و در نهایت بر مشارکت شهروندان تأثیر مثبتی داشته باشد؛
- شفاف سازی سیاست‌ها، قوانین و مقررات در زمینه طرح‌های عمرانی و توسعه، به نحوی که آگاهی از آنها موجب مشارکت بیشتر مردم گردد؛
- توجه به انسان و ارتقاء فردی و روانی آن به عنوان اصلی‌ترین عامل تشکیل دهنده محیطی؛
- توجه به اجتماع و روابط و تعاملات انسانی و اجتماعی؛
- توجه به کالبد و محیطی مصنوع.

فهرست مراجع

۱. بیرو، آلن (۱۳۷۰)، فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه باقر سارو خانی، تهران: کیهان.
۲. توسلی، غلامعباس (۱۳۶۹) نظریه‌های جامعه‌شناسی، تهران، انتشارات سمت.
۳. رفیعیان، محبتی، عسگری‌زاده، زهرا. (۱۳۸۶) رویکردها و روش‌های سنجش کیفیت محیط مسکونی شهری، تهران.
۴. ساعی، علی (۱۳۸۱) تحلیل آماری در علوم اجتماعی با نرم افزار SPSS، تهران: کیان مهر.
۵. علوی تبار، علیرضا (۱۳۷۹) الگوهای مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها، مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی وزارت کشور.
۶. میرزایی، محمد (۱۳۸۱) گفتاری در باب جمعیت‌شناسی کاربردی، تهران: موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران.
۷. نجاتی حسینی، سید محمود (۱۳۸۱) برنامه‌ریزی و مدیریت شهری (مسائل نظری و چالش‌های تجربی)، دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی وزارت کشور، انتشارات سازمان شهرداریهای کشور، تهران.
۸. هومن، حیدر علی (۱۳۷۶) شناخت روش علمی در علوم رفتاری (پایه‌های پژوهش)، نشر پارسا.
۹. بحرینی، سید حس و طبیبیان، منوچهر (۱۳۷۷) مدل ارزیابی کیفیت محیط زیست شهری مقاله ۶ دوره ۲۴.
۱۰. غفاری، غلامرضا و امید، رضا (۱۳۸۸) کیفیت زندگی شهری شاخص توسعه اجتماعی، انتشارات شیرازه.

تحلیلی بر مفاهیم سه گانه احساس ورود به شهر (نمونه مطالعاتی: ورودی شهر ملایر)

سجاد فردوسی*، تارا سمیری**، ایمان طبسی***

تاریخ دریافت مقاله: ۹۲/۸/۱۳

تاریخ پذیرش نهایی: ۹۲/۱۱/۱۰

چکیده

مهم‌ترین کارکرد مبادی ورودی، آفرینش احساس ورود به شهر است که ماحصل تعامل ورود روانی، ورود بصری و ورود فیزیکی هست. بر این اساس فرضیه پژوهش حاضر بر این مساله استوار است که به نظر می‌رسد ضعف عملکردی فضای ورودی شهرها ناشی از طراحی نامناسب و شکل‌گیری بدون برنامه آن می‌باشد که موجب بهم خوردن نظام رفتاری مسافرین و بروز ناهنجاری‌های رفتاری شده است. نوع تحقیق، کاربردی و رویکرد حاکم بر فضای پژوهش توصیفی-تحلیلی است. جمع‌آوری اطلاعات به روش میدانی و اسنادی انجام پذیرفته و پس از شناخت وضعیت موجود محدوده، در قالب مفاهیم سه گانه ورود روانی، ورود بصری و ورود فیزیکی، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. در این پژوهش با هدف شناخت و تحلیل مبادی ورودی شهرها، ورودی شهر ملایر، به عنوان یک نمونه مطالعاتی مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج حاصل از پژوهش بیان می‌دارد که فضای ورودی شهر، دارای نابسامانی‌هایی به لحاظ روانی، بصری و فیزیکی بوده که مسبب سیما و منظری نامطلوب در ورودی شهر شده است که در جهت تثبیت جایگاه فضای ورودی در ساختار شهر و رفع نابسامانی‌های موجود، نیازمند توجهی جدی هست.

واژگان کلیدی

احساس ورود، ورود روانی، ورود بصری، ورود فیزیکی، شهر

Email: Sajad.ferdowsi@yahoo.com

Email: tara.sen1987@yahoo.com

Email: tabasi@hotmail.com

* کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه پیام نور

** دکتری برنامه ریزی شهری، دانشگاه پوترا (یو پی ام) مالزی

*** دکتری برنامه ریزی شهری، دانشگاه پوترا (یو پی ام) مالزی